

نگاهی به مجموعه محدث ارموی، محفوظ در مرکز احیاء میراث اسلامی

• پریسا کرم رضایی

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران
کارشناس ارشد

برخی از آنها عبارت است:

از جمله آثار تألیفی وی می‌توان از تعلیقات نقض؛ رهنوشه رهروان و شرح رساله زادالسالك فیض کاشانی نام برد. برخی آثار وی در زمینه تحقیق و تصحیح نیز عبارت است از: آثار الوزراء؛ الايضاح؛ التفصیل؛ تشریح الزلازل باحادیث الافاضل؛ دیوان ابی الفضل الطهرانی؛ زادالسالك؛ شرح فارسی شهاب‌الخبار؛ شرح فارسی غررالحکم و درالکلم؛ و دو تفسیر: تفسیر شریف لاهیجی و تفسیر گازر.

وی به علم حدیث توجه خاصی داشت و منبع اصیل برای تحقیق در علوم دینی و معارف اسلامی را گفتار و رفتار و کردار ائمه اطهار می‌دانست. او با این که در صنف روحانیت نبود به علت شوق بسیار به مطالعه و نیز تحقیق در زمینه علوم حدیث، در جوانی، از آیت‌الله سیدحسین عرب‌باغی، از علمای ارومیه، لقب «محدث» گرفت.

محدث ارموی در شناختن نسخه‌های قدیمی و خطی مهارت بسیار داشت و دارای کتابخانه‌ای با کتاب‌های خطی نفیس فراوان بود. پس از درگذشت وی کتابخانه شخصی او با حدود پانزده هزار کتاب چاپی و سه هزار نسخه خطی به مرکز احیاء میراث اسلامی اهدا شد. مهر بیضوی نام او با تاریخ ۱۳۳۰ همان‌طور که در تصاویر نمونه فهرست دیده می‌شود در آغاز یا پایان متن کتاب در نسخه وجود دارد.

مجموعه محدث ارموی در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی از شماره ۲۰۰۱ به بعد را دربرمی‌گیرد و مجلد ششم تا یازدهم فهرست این مرکز به معرفی این مجموعه اختصاص دارد. روش شناسایی نسخه‌های این مجموعه مانند بقیه مجلدات فهرست نسخه‌های خطی این مرکز است^۱ و آقای سید احمد حسینی اشکوری، فهرست‌نویس برجسته و توانا به معرفی کامل نسخه از جهت کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی می‌پردازند.

ایشان در مقدمه فهرست درباره اهمیت و ویژگی خاص این مجموعه می‌نویسند:

«بین کتابهای خطی مرحوم ارموی شاید به جهت علاقه خاص وی به میراث حدیثی اهل بیت علیهم السلام، نسخه‌های ارزشمند و گاه منحصر به فردی یافت می‌شود که به خطوط مؤلفان یا تصحیح و مقابله شده عالمان برجسته یا دارای اجازه‌های روایتی آنان می‌باشد و بدین جهت می‌توان ادعا کرد که کمتر گنجینه خطی شخصی دیده

حسینی اشکوری، سید احمد. فهرست نسخه‌های خطی مرکز احیاء میراث اسلامی. تهران: سرور، جلد ۶ و ۷، ۱۳۸۳.

سیدجلال‌الدین محدث ارموی، از محققان علوم حدیث، مصحح و ادیب معاصر، عمری در خدمت علوم اسلامی و احیای میراث شیعه امامی و نشر علوم دینی سپری کرد.

او در آذرماه ۱۲۸۳ در شهر ارومیه به دنیا آمد. پس از اتمام تحصیلات مقدماتی به مشهد رفت و فقه، اصول، ادب، تاریخ، حدیث و رجال را در محضر علمای مشهد فراگرفت. پس از پایان تحصیلات به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و راهی تبریز شد. در سال ۱۳۲۰ ش به تهران رفت و ریاست بخش کتب خطی کتابخانه ملی ایران را بر عهده گرفت. او دارای درجه دکتری الهیات در رشته علوم منقول بود و در دانشکده معقول و منقول تدریس می‌کرد و در سال ۱۳۴۷ بازنشسته شد و تا پایان عمر به تألیف کتاب مشغول بود. وی در پنجم آبانماه ۱۳۵۸ در ۷۵ سالگی بر اثر سکته قلبی در تهران درگذشت و در جوار آرامگاه ابوالفتح‌حرازی واقع در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) در شهر ری به خاک سپرده شد.

آثار سید جلال‌الدین محدث بالغ بر چهل و پنج جلد است و

آغاز «مفاتیح النجاة عباسی» (ش ۲۵۲۴)

شده که چنین نسخه‌های پر بهای حدیثی دربرداشته باشد.»
در این مقاله نگاهی کوتاه خواهیم داشت به برخی ویژگی‌های مجموعه محدث ارموی براساس دو جلد فهرست منتشر شده ششم و هفتم مرکز احیاء میراث اسلامی که هزار نسخه را دربرمی‌گیرد:

۱. موضوعات:

بیشترین موضوعات این مجموعه را حدیث، فقه، اصول، اعتقادات یا عقاید، رجال، و تفسیر و دعا تشکیل می‌دهد و همچنین موضوعاتی مانند فلسفه، کلام، منطق، اخلاق و تصوف و عرفان. در این مجموعه به ندرت آثاری در زمینه طب، حساب و هیئت و نجوم دیده می‌شود.

۲. نسخه‌های کهن:

قدیمترین نسخه‌های موجود در میان این هزار جلد به ترتیب عبارت است از:

- الايضاح فی شرح المقامات (ابوالفتح مطرزی، د. ۱۰۰ق) از سده هفتم هجری با نشانی بلاغ و مقابله.
- مناهج الیقین فی اصول الدین (علامه حلی، د. ۷۲۶ق) با تاریخ ۷۲۰ق.
- منیه اللیب (ضیاءالدین عبدالله حسینی حلی، د. ۸ق) با تاریخ ۷۶۶ق از روی نسخه مؤلف.
- شرح الشافیة (فخرالدین جاربردی، درگذشته ۷۴۶ق) با تاریخ ۷۷۵ق در مدرسه مرجانیه در بغداد.

۳. نسخه‌های اصل (خط مؤلف):

- وجود تعدادی نسخه خط مؤلف از ویژگی‌های قابل اهمیت این مجموعه است. برخی از این آثار به قرار زیر است:
- آداب نماز شب از علی بن عبدالله علیاری (۱۳۲۷) به تاریخ ۱۲۸۹ق.
- اصول عقائد و جامع الفوائد از محمدکاظم رشتی (ق ۱۴) به تاریخ ۱۲۹۴ق.
- الزام التواصب از محمدکاظم بن محمدجعفر کاظمی (ق ۱۲) در سال ۱۲۹ق.
- توضیح المرام فی شرح تهذیب الاحکام از ملا نعیم طالقانی (ق ۱۲) بدون تاریخ (تاریخ تألیف ۱۱۳۶-۱۱۴۱ق).
- جواهر الاخبار نجفعلی بن محمدرضا زنوزی تبریزی (ق ۱۳).
- الجواهر المقطعه از محمد مهدی موسوی تنکابنی (ق ۱۳) با

حواشی به خط مؤلف.

- الحکمه الالهیه از محمد مهدی بن ابی ذر نراقی کاشانی (د. ۱۲۰۹ق).
- شرح توحید مفضل از میرمحمد بن محمدباقر حسینی بدون تاریخ.
- علم المحجه عبدالله بهبهانی (د. پس از ۱۳۲۵ق) بدون تاریخ

- ۱۳۱۸ق. - غنیمه القبور از زین‌العابدین سبزواری (ق ۱۴) به تاریخ
 ۱۳۳۹ق. (ش ۲۰۲۸).
 - الفوائد الاصولیه از سید محمد (ق ۱۳).
 - الفوائد السنیه از حسن بن عباس بلاغی (ق ۱۲).
 - کتاب الفضل از سیدقریش بن محمد حسینی قزوینی (د. ۱۲۷۹ق)
 با تاریخ ۱۲۹۴ق.
 - اجازة منیرالدین آل بیت محقق الجیلانی به ابوالمحاسن علی
 نجم الادباء در ۱۳۳۹ق. (ش ۲۰۲۸).
 - اجازة شیخ احمد احسانی به حسن بن علی گوهر قراچه‌داغی به
 خط حسن بن بابا بیگ کافکانی در کربلا در مدرسه سردار، به سال
 ۱۲۴۰ق (ش ۲۰۲۹).
 - اجازة از حسین بن محمد بحرانی (ش ۲۱۲۴).
 - اجازة‌های روایی به سید نورالله حسینی (ش ۲۷۴۳).
 - کشف الحجاب عن علم الحساب از عبدالرحیم کرباسی اصفهانی
 (د ۱۳۳۵ق) با تاریخ ۱۲۸۳ ق در اصفهان.
 - مجموعه شامل ضیاء‌التقیاء، الوجود، معارف الحقایق از علی اصغر
 نیر بروجردی (د. نزدیک ۱۳۰۰) با تاریخ ۱۲۷۶ق.
 - مفتاح الفلاح و کنزالموده از میرمعین‌الدین بن میرسید علی
 حسینی به سال ۱۳۰۴ یا ۱۳۴۰ق.
 - الموائد الاصولیه از سید محمد (۱۲۷۵ق).
 - وقت و قبله از ملا محمد بن حسن شوشتری (ق ۱۳) به تاریخ
 ۱۲۹۶ق.
۴. اجازات:
 با توجه به گرایش مجموعه محدث ارموی به علوم حدیثی در بسیاری
 از نسخه‌های موجود در این مجموعه می‌توان اجازاتی را از علما و
 دانشمندان سده‌های مختلف یافت:
 - اجازات الحدیث که مجموعه اجازات محمدباقر شفتی
 (۱۲۶۱ق) است که به بعضی از شاگردان خود داده است و در
 فهرست، اسامی دوازده نفر مجاز آمده است و در بیشتر اجازه‌ها مهر
 بیضوی مجیز دیده می‌شود. اجازه‌ها تصحیح شده و در پایان برخی از
 آنها نشانی بلاغ دیده می‌شود.
 - اجازة محقق کرکی (د. ۹۴۰ق) به جمال‌الدین ابومحمد حسن
 بن ترکی عزیزی به خط مجیز (در مجموعه ش ۲۰۰۷).
 - اجازة عبدالله سماهیجی (د. ۱۱۳۵ق) به محمد بن علی حائری
 در ۱۱۳۴ق (ش ۲۰۹۳).
 - اجازة صالح بن عبدالکریم بحرانی به عبدالصمد در ۱۰۷۵ق.
 (ش ۲۲۵۴).
 - اجازة ناصرالدین احمد خراسانی تونی بیدستانی برای عبدالله
 میرمیران در ۱۰۳۵ در مشهد (ش ۲۲۵۸).
 - اجازة علامه مجلسی به کلب حسین بن فضل‌علی تبریزی در
 ۱۰۹۶ق (ش ۲۶۶۷).
 - اجازة علامه مجلسی به محمد سدید جیلی تنکابنی در ۱۰۷۵ق
 (ش ۲۴۷۰).
۵. آثار خوشنویسان:
 در این مجموعه تعدادی از آثار خوشنویسان گمنام یا شناخته شده
 وجود دارد که براساس توصیف خط آنها در فهرست یا نشانه‌های
 دیگر نسخه مانند تذهیب و سرلوح می‌توان تعدادی از آنها را شناسایی
 کرد:
 - احمد اصفهانی
 جهان‌گشای جوینی، نستعلیق خوش ۱۲۱۱ق، برای یکی از
 سلاطین (ش ۲۰۹۶).
 - محمدنصیر طباطبایی بن محمدسعید حسنی حسینی (ساکن
 مدرسه شیخ لطف‌الله اصفهان)
 ترجمه اقبال، نسخ نیکو از سده یازدهم (ش ۲۱۹۳).
 - احمد بن محمدحسین نجفی زنجانی
 قرآن کریم، نسخ نیکو در ۱۳۷۸ق در تهران به دستور سید
 جلال‌الدین محدث ارموی (ش ۲۲۴۸).
 - علی اصغر حسینی شوشتری
 عطر العروس، نسخ نیکو سده سیزدهم هجری قمری، اهدا شده
 به نواب احتشام‌الدوله (ش ۲۲۶۸).
 - اشرف بن محمد طوسی کیلیکی
 فهرس تذهیب الاحکام، نسخ نیکو ۱۰۷۶ق در مدرسه فاضلیه
 مشهد (ش ۲۲۹۹).
 - لطفعلی بن محمدحسین اردبیلی
 روضه‌الاذکار، نستعلیق نیکو در ۱۱۷۵ق (ش ۲۳۰۱).
 - شیخ ابراهیم بن حاجی ملا آقا
 کنز الباکین و نخبه الرياض، نستعلیق نیکو در ۱۳۲۸ق
 (ش ۲۳۰۵).
 - ابوالقاسم بن علی ریزی لنجانی اصفهانی
 مطالع الانوار، نسخ ۱۲۵۳-۱۲۵۴، به دستور مولی محمدرفع
 (ش ۲۳۸۷-۲۳۹۲).
 - محمدطاهر بن عبدالجبار کازرونی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 تهران کتابخانه تخصصی فلسطینی (ش ۲۱۳۷)
 رتال جامع علوم انسانی

(۲۸۶۴)

محمد بن محمد صالح مازندرانی
 ترجمهٔ مفتاح الفلاح، نستعلیق خوش در ترجمه فارسی در ۱۰۹۱ق
 (ش ۲۸۶۴).

۶. مهرها:

یکی از ویژگی‌های کار فهرست‌نگاری استاد سید احمد حسینی اشکوری در فهرست‌های ایشان گزارش دقیق مهرها و یادداشت‌های موجود در نسخه است و این توجه ایشان به ما کمک می‌کند تا نگاهی به برخی مهرهای تملک موجود در نسخه‌های مجموعهٔ مرحوم محدث داشته باشیم که حاکی از سرچشمه‌های این مجموعه است:

الف. مهر مربع بزرگ کتابخانهٔ شیخ فضل‌الله نوری:

این مهر در برگ اول یا آخر تعدادی از نسخه‌ها از جمله نسخهٔ ش ۲۰۶۰، ۲۱۲۶، ۲۱۷۹، ۲۱۹۹ (با یادداشت امانت)، ۲۳۲۱، ۲۳۲۵، ۲۳۴۷، ۲۳۹۹، ۲۴۱۶، ۲۴۲۱ (با مهر مربع ذلک فضل‌الله یوتیه من یشاء)، ۲۴۳۸، ۲۵۴۱، ۲۵۵۳، ۲۷۰۱، ۲۹۶۳، ۲۹۸۱ (با مهر مربع

ایضاح الفوائد، نسخ ۱۱۱۷ (ش ۲۴۷۵).

- محمدحسن شریف شیرازی

کتاب دعا، نسخ معرب نیکو در ۱۲۸۰ق (ش ۲۵۱۴).

- شاه قاسم بن ملک محمد خوانساری ادهمی

الروضه البهیة، نسخ ۱۰۹۲ (ش ۲۵۱۶).

- محمدکاظم بن محمد معصوم رازی سبزواری اصفهانی مشهدی

مفاتیح النجاه عباسی، نسخ بی‌تاریخ (ش ۲۵۲۴).

- محمدحسن بن مهدی (از خوشنویسان سدهٔ سیزدهم هجری)

صحیفه الرضا علیه السلام، نستعلیق زیبا بی‌تاریخ (ش

۲۵۷۳).

- علی اصغر بن محمد شفیق سبزواری

تهذیب الاحکام، نسخ نیکو ۱۰۸۶ (ش ۲۶۲۰).

- محمدحسن بن محمدعلی کاتب

صحیفه الرضا علیه السلام، نسخ نیکو در ۱۲۴۸ق (ش ۲۷۰۳)

- محمدرفیع بن فتح‌الله

ترجمهٔ مفتاح الفلاح، نسخ معرب نیکو در متن در ۱۰۹۰ق (ش

ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء) ، ۲۹۸۲ وجود دارد.

ب. مهر مربع «یا رفیع الدرجات»

این مهر که توضیحی درباره آن وجود ندارد در تعداد بسیاری از نسخه ها دیده می شود: نسخه های ش ۲۰۶۹، ۲۰۹۲، ۲۰۹۵، ۲۱۰۲، ۲۱۰۵، ۲۱۶۹، ۲۱۹۵، ۲۲۵۵، ۲۳۳۰، ۲۳۳۲، ۲۳۵۲، ۲۳۳۳، ۲۳۵۵، ۲۳۵۳، ۲۳۶۱-۲۳۶۸، ۲۳۶۸-۲۳۷۲، ۲۳۷۹-۲۳۸۲، ۲۳۸۱، ۲۳۸۲، ۲۳۸۷-۲۳۹۲، ۲۳۹۸، ۲۴۴۸، ۲۴۴۸، ۲۴۷۵، ۲۴۸۶، ۲۴۹۰، ۲۴۸۹، ۲۵۱۶، ۲۵۲۰، ۲۵۲۲، ۲۵۲۳، ۲۵۲۷، ۲۵۲۹، ۲۶۲۹، ۲۶۵۱، ۲۶۶۴، ۲۶۶۶، ۲۷۲۴، ۲۷۷۳، ۲۸۹۸، ۲۹۴۷.

ج. مهر کتابخانه مجدالدین نصیری روی برگ اول نسخه ش ۲۱۵۰، ۲۵۴۷ و مهر مستطیل کتابخانه مجدالدین در نسخه های ش ۲۲۵۴، ۲۲۸۴، ۲۳۴۰، ۲۳۴۱، ۲۴۱۷، ۲۴۵۵، ۲۷۴۳، ۲۹۵۳.

د. مهر بیضوی «احتشام الدوله» و «خان لر»

تملک شاهزاده خانلر میرزا با یک یا دو مهر در نسخه های ش ۲۱۸۴، ۲۵۰۰، ۲۷۹۹، ۲۹۶۰، ۲۹۷۰.

ه. مهر بیضوی کتابخانه ضیاءالدین نوری در نسخه های شماره ش ۲۳۸۰، ۲۳۸۳، ۲۳۹۶، ۲۴۰۹، ۲۴۱۰، ۲۴۶۰، ۲۶۹۸، ۲۷۶۲، ۲۸۹۴، ۲۸۹۹، ۲۹۳۲، ۲۹۶۴.

و. مهر بیضوی «شعاع» روی برگ اول و آخر نسخه ش ۲۲۴۰، ۲۲۵۲، ۲۴۴۹، ۲۴۵۴، ۲۵۴۹، ۲۷۰۶.

ح. مهر بیضوی «العبد ریحان الله الموسوی» در نسخه ش ۲۰۰۹، ۲۱۶۵، ۲۱۶۶، ۲۵۴۶، ۲۵۷۱، ۲۵۸۱، ۲۶۸۱، ۲۸۴۸، ۲۹۲۹ و مهر دایره ای یا مربع «ریحان الله بن جعفر الموسوی»

۷. تملک برخی علما و دانشمندان:

- تملک حیدر قلی سردار کابلی (ش ۲۱۶۴، ۲۳۱۶، ۲۳۹۳، ۲۴۹۹، ۲۵۲۴، ۲۵۲۰، ۲۶۲۰، ۲۶۸۳، ۲۶۷۴، ۲۸۵۴، ۲۸۷۴، ۲۹۳۰). مهر مربع وی با سجع «افوض امری الی الله عبده حیدر قلی» در نسخه ش ۲۹۳۰ که به خط نسخ خود وی است دیده می شود.

- تملک جعفر بن خضر نجفی صاحب کاشف الغطاء (ش ۲۳۳۵، ۲۳۴۱، ۲۳۴۹، در بغداد، ۲۶۴۸).

- تملک ملا نعیم طالقانی با مهر مربع «یا نعیم کل منعم» (ش ۲۰۸۹).

- تملک بهاءالدین محمد مختاری حسینی با مهر مستطیل «بهاءالدین محمد حسینی» (ش ۲۰۷۰).

- تملک حر عاملی با مهر بیضوی «العبد محمد بن الحسن الحر» (ش ۲۳۳۸، ۲۳۳۹).

- تملک فضل الله طبرسی نوری در نجف (ش ۲۳۳۹).

- تملک محمداقبر شفتی (ش ۲۶۲۲).

- تملک شهید ثانی (ش ۲۹۳۴).

- تملک عبدالله بن محمدرضا شبر کاظمی (ش ۲۹۷۱).

- و مهر بیضوی «علم الهدی» و «بمحمد علم الهدی علم الهدی علم الهدی» (ش ۲۱۴۶، ۲۶۲۱، ۲۸۰۵).

۸. یادداشت ها:

یادداشت های موجود در برگ های آغازین و انتهایی نسخه ها از جنبه های مختلف اجتماعی و تاریخی حائز اهمیت است و فهرست نگاران توانا همواره به خواندن این یادداشت ها که در گوشه و کنار نسخه دیده می شوند و اغلب دارای خطوطی ناخوان و نامرتب هستند اهتمام میورزند و به این ترتیب ضمن ارائه نمای کامل از نسخه به محققان دستمایه ای ارزشمند دیگری را نیز در اختیار قرار می دهند. در این مجموعه دو یادداشت قابل توجه دیده می شود:

الف. یادداشتی که در آن اصطلاح «لکه گیری» به کار رفته است:

در نسخه ش ۲۱۸۶ که مجموعه ای است شامل دو رساله عده الداعی و مصابیح الانوار، یادداشتی در پایان رساله اول از شیخ محمد بن جمال الدین تهرانی آمده که در شب چهارشنبه ۲۶ رجب ۱۳۰۴ (یا ۱۳۴۰) از لکه گیری کتاب فارغ شده (نک. فهرست، ج ۶: ۱۸۷).

ب. یادداشتی که حاکی از امانتداری، احترام به کتاب و کتابخانه و برگرداندن مال غیر دارد:

در همین برگ از نسخه تملکی وجود دارد که پاک شده است (ش ۲۷۱۷).

- بحار الانوار دارای نشانی امانت از میرزا محمد مراغی و امانت نزد اسدالله (ش ۲۷۸۴).

- بحار الانوار دارای نشانه عاریه از سید رضا نزد عبدالله بن محمدرضا شبر کاظمی (ش ۲۷۸۸).

- مناسک حج مجلسی دارای نشانی امانت سید عبدالغنی لاریجانی معلم امام ویردی میرزا شاهزاده (ش ۲۸۹۴)، در همین برگ مهر کتابخانه ضیاءالدین نوری دیده می‌شود.

- الدرجات الرفیعه دارای یادداشتی از سید محمد مشکاه در امانت کتاب از مدرسی چهاردهی نزد وی (ش ۲۹۰۱).

۱۱. چند نکته:

الف. مدیر کتابخانه کاشف الغطاء:

نسخه ش ۲۹۰۱، الدرجات الرفیعه به خط نسخ ناصر بن حسب عیابوی از عشایر سواعده، مدیر کتابخانه شیخ محمد کاشف الغطاء، در ۱۳۵۸ ق است.

ب. دو نسخه به درخواست خود سید جلال‌الدین محدث ارموی نوشته شده است:

یکی قرآن کریم، به خط نسخ زیبای احمد بن محمدحسین نجفی زنجانی در ۱۳۷۸ ق در تهران (ش ۲۲۴۸).

و دیگری الغروه الوثقی به خط نستعلیق اسماعیل بن محمدتقی قدسی واعظ در ۱۳۴۸ ق (ش ۲۸۹۶).

در این دو مجلد از فهرست مرکز احیاء میراث اسلامی، دهها تصویر از مجموعه محدث در لابه‌لای فهرست به چاپ رسیده است و فهرست‌نگار با نهایت دقت و با نگاهی عالمانه با توجه به جنبه‌های کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی نمونه‌ها را انتخاب کرده است. صفحاتی از قدیم‌ترین نسخه‌ها، نسخه‌های خوش‌خط، صفحات دارای نشانی بلاغ، انهاء و مقابله و صفحاتی که شیوه کتابت را نشان می‌دهد که چند نمونه از آنها را در این‌جا می‌بینیم. در این تصاویر مهر بیضوی «محدث» با تاریخ ۱۳۳۰ نیز دیده می‌شود.

پی‌نوشت

۱. نک. کرم‌رضایی، پریسا، «نقد و معرفی فهرست نسخه‌های خطی مرکز احیاء میراث اسلامی»، کتاب ماه کلیات، سال هفتم (۱۳۸۳)، شماره ۸۱، ۸۲ صص ۶۲-۷۱.

در برگ اول نسخه ش ۲۶۲۴، الخصال شیخ صدوق، یادداشتی از عبدالحسین مرثیه‌خوان آمده که کتاب را خریده و بعد فهمیده کتاب متعلق به کتابخانه «امام الجمعه و الجماعه آقا اسدالله» است و به سال ۱۳۰۰ بدانجا برگردانده است (ج ۷: ۱۱۲).

۹. کتابخانه‌ها:

براساس یادداشت‌های موجود در این بخش از مجموعه مرحوم محدث ارموی می‌توان به نام چند کتابخانه پی برد: کتابخانه شیخ فضل‌الله نوری، کتابخانه مجدالدین نصیری، کتابخانه ضیاءالدین نوری، که در بالا به مهر این کتابخانه‌ها اشاره شد. همچنین کتابخانه محسن حسینی با مهر مربع «این کتاب از مملکات و جزء کتابخانه احقر محسن الحسینی است» (ش ۲۳۵۰). دیگر کتابخانه خصوصی داعی با مهر بیضوی «الملک‌الله داخل کتابخانه خصوصی داعی شد» (ش ۲۷۱۲، ۲۷۶۷، ۲۹۱۲).

۱۰. یادداشت امانت:

یکی از دستمایه‌های ارزشمند برای کار تحقیق که به مدد توجه استاد سید احمد حسینی به متن یادداشت‌ها در اختیار ما قرار می‌گیرد یادداشت‌های امانت است که در زیر به نه مورد که از این دو جلد فهرست به دست آمده اشاره می‌شود:

یادداشت امانت که شاید چنانکه امروزه نیز معمول است تنها برخی از امانت‌گیرندگان به نوشتن آن مبادرت می‌کردند معمولاً بر روی برگ اول و به ندرت در برگ آخر نسخه نوشته می‌شد و نام امانت دهنده و امانت‌گیرنده و یا فقط نام یکی از آنها ذکر می‌گردید و به ندرت دارای تاریخ است.

- حاشیه شرح العضدی علی المختصر دارای یادداشتی از اسدالله که کتاب را از ملا بابا مراغی به عاریت گرفته است (ش ۲۱۴۲).

- مجموعه دارای یادداشتی از جعفر بن سید احمد موسوی خراسان به تاریخ ۱۲۹۱ ق که کتاب از نوری نزد وی امانت می‌باشد (ش ۲۱۹۹، دارای مهر کتابخانه شیخ فضل‌الله نوری).

- الروضه‌الیهیه دارای یادداشتی در امانت کتاب نزد محمد موسوی به تاریخ ۱۲۸۰ ق (ش ۲۲۲۵).

- وسائل‌الشیعه دارای یادداشتی که شخصی (گویا به نام داود) کتاب را از محمدطاهر جیلانی، مالک نسخه، عاریت گرفته است (ش ۲۳۸۰).

- الوافی فی شرح الوافیه دارای یادداشتی در عاریت کتاب از سیدصادق بن سیدمهدی داماد نزد شخصی که نام وی نیامده و